

КОЛЕКЦІЇ МИКОЛИ ДЮКОВА ТА ВІКТОРА ДРЕБЕНЦОВА У НАЦІОНАЛЬНОМУ НАУКОВО-ПРИРОДНИЧОМУ МУЗЕЇ (КИЇВ)

І. Загороднюк*, Є. Улюра

Національний науково-природничий музей НАН України

**e-mail: zoozag@ukr.net; ORCID 0000-0002-0523-133X*

Досліджено історію колекцій, які надійшли до академічного зоологічного зібрання (на сьогодні воно належить Національному науково-природничому музею (ННПМ) НАН України) у часи до Другої світової війни і які сформовані зразками, що, напевно, зберігались у харківських зоологічних центрах. Колекційні зразки й етикеткова інформація на них розглянуті як важливе джерело цілої низки реконструкцій – історії видів, історії досліджень, біографій дослідників, історії колекцій і музеїв. Разом із бібліографічним пошуком і згадками знахідок видів та їхніх колекторів такі дані є перспективними для відтворення важливих сторінок в історії наукових досліджень і наукових інституцій. Усі такі підходи використано для з'ясування історії досліджень, пов'язаних з іменами Миколи Дюкова та Віктора Дребенцова (Дребенціва) – двох дослідників, які не увійшли в сотню відомих теріологів України (огляд 2022 р.), проте виявилися знаковими персонами. Їхні наукові кар'єри тісно пов'язані з харківськими центрами захисту рослин, і обидва дослідники вели активну дослідну й колекторську роботу як на Харківщині, так і в низці південних регіонів України у 1920-х – на початку 1930-х років. Долі обох дослідників мали різкі повороти в період сталінських репресій в Україні (справа СВУ, Голодомор, політичні чистки тощо), і обидва покинули не тільки Харків, але й Україну: Дюков опинився в Дагестані в системі захисту рослин, Дребенцов – на Мурмані в полярному інституті, а згодом і в обласному краєзнавчому музеї. На нових місцях дослідники продовжили свої зоологічні практики, збираючи та накопичуючи колекції хребетних тварин (переважно ссавців і птахів) та досягли високого рівня визнання: Дюков став одним із ключових зоологів і популяризаторів природи Дагестану, Дребенцов – Мурману. Долі їхні склалися по-різному: М. Дюков врешті був репресований (5 років концтаборів) і пропав безвісти, В. Дребенцов – кавалер багатьох державних нагород. Імена обох дослідників мають бути внесені в реєстри зоологів, що формували підвалини сучасних знань і колекцій. Збереження і перевезення їхніх колекцій автори пов'язують з діяльністю О. Мигуліна, який 1938 р. видав монографію «Ссавці УРСР», що значною мірою базується на аналізі теріологічних колекцій.

Ключові слова: ссавці, зоологічні колекції, історія досліджень, міграції колекцій

Природничі колекції несуть важливу інформацію про попередні стани флори або фауни, є основою реконструкцій змін біоти з можливістю перевизначення наявних матеріалів, є незаперечними свідченнями наявності тих чи інших видів у тих чи інших регіонах у ті чи інші часи. Ці та суміжні цінності колекцій розглянуто раніше [8, 17], і серед них є також особлива цінність – вони несуть унікальну інформацію про колекторів та їхні дослідження [7], що часто виявляється чи не єдиним джерелом, яке збереглося, містить однозначні вказівки на місця й дати тих чи інших досліджень. Понад те, в низці випадків колекції несуть унікальну інформацію про колег, які зазнали політичних репресій (чого вистачало в історії української науки), проте збереглися як не задіяні в роботу репресивних органів.

Не раз було показано, що колекції, завдяки турботам науковців різного часу, виявляли «живучість» попри багаторазові зміни влади, підпорядкування установ, революції та війни, природні катаклізми й реорганізації. Це повною мірою стосується і зоологічних колекцій Національного науково-природничого музею НАН України (ННПМ, Київ), які стали об'єктом уваги авторів у продовження започаткованих нами історичних реконструкцій на основі вивчення як самих колекцій, так і супровідної етикеткової інформації.

Мета роботи – віднайти, описати і проаналізувати відомості про колекційні зразки, зібрані зоологами харківської (як це з'ясовано у процесі дослідження) наукової школи й оцінити значення таких даних для реконструкції історії зоології в Україні.

Матеріал і методика

Таксономію видів прийнято за сучасним оглядом ссавців України [6]. Аналіз теріологічних колекцій здійснено на основі матеріалів відділу зоології ННПМ, включно з трьома напрямками пошуку: 1) аналіз опублікованих каталогів [18–20], 2) аналіз робочого каталогу і журналів реєстрації зразків, 3) перегляд самих колекційних фондів. Ці дані є взаємно доповнюваними, оскільки в окремих випадках не було можливості перевірити всі фондові шафи, в інших – були записи (з цінною інформацією про дослідників), проте не виявлено зразків; чимало зразків мали на етикетках іншу інформацію, ніж зазначена в каталогах – як щодо дат, так і щодо місць знахідок, а також і колекторів.

Стосовно останнього – не всі зразки були зібрані Дюковим, деякі ним препаровані (однозначно ним), інші, навпаки, найімовірніше зібрані ним, проте жодного запису про це немає. Усе це потребувало численних корекцій даних, які узагальнено в табл. 1–2.

Колекційні зразки, зібрані Миколою Дюковим

Огляд колекційних зразків. У колекції зоологічного відділу ННПМ зберігається 21 зразок 11-ти видів ссавців чотирьох рядів (табл. 1). Усе це переважно середньорозмірні ссавці, з групи мікромамалій представлено лише 4 екз. *Mus musculus* та 2 екз. *Cricetulus migratorius*; великорозмірних ссавців немає. Усі інші – це середньорозмірна група, в якій є зразки зайців, сонь, тушканів, сліпаків, їжаків, тхорів, перегузнів. Зразки соні лісової з Харкова (1921) та тхора степового з Асканії (1923) зібрано іншими людьми, Микола Дюков був у ролі таксидерміста. Зразки миші хатньої зі Сімферополя (1921), записані в каталозі [18] і на явно вторинних (після 2000 р.) етикетках як зібрані М. Дюковим, оригінальних авторських етикеток не мають, тому авторство цих зразків залишається під питанням (ба більше у нас немає жодних інших фактів про роботу дослідника у Криму).

Усі дати обмежені 1913–1927 роками, а якщо відкинути єдиний зразок 1913 р. (заєць із Литви), то період звужується до 1921–1927 років. Географія зразків (крім згаданого зразка з Литви) охоплює різні регіони України та Дагестану, у т.ч. в Україні – Харків та Ізюмський р-н Харківщини, Сімферополь (Крим), Асканію-Нову (Херсонщина). У Дагестані більшість знахідок зібрано в Ногайському степу (Кизлярський район), є зразок із Махачкалі (*Mustela eversmanni*). Збори з України охоплюють 1921–1923 роки, з Дагестану – 1924–1927 роки. Очевидно, дослідник під час роботи в Україні базувався в Харкові, а під час роботи в Дагестані – у Махачкалі, куди він переїхав на межі 1923–1924 років. Історія зразка 1913 р. з Литви залишається неясною, проте на етикетці чітко написано і місце, і рік збору, і прізвище колектора (або таксидерміста?), і відповідний запис знайдено в одному з давніх журналів обліку колекцій («рожеві» журнали 1934–1936 років).

Біографічні реконструкції. Ці факти проливають світло на біографію дослідника. Очевидно, він представляв харківську зоологічну школу, був професійним таксидермістом, співпрацював з такими відомими науковцями як В. Аверін і О. Мигулін в український період, В. Гептнер і О. Формозов у дагестанський період (див., напр., [21]). Розрахунки дають підстави припустити, що дослідник був близько 1895 р. народження. Тестування

гіпотези щодо зв'язку М. Дюкова з відомою родиною харківських театральних діячів Дюкових не дало однозначних результатів (проте це не можна виключати). У Харкові М. Дюков, найімовірніше, працював у сільськогосподарському інституті й, напевно, був членом управління Всеукраїнського товариства мисливців і рибалок (ВУСМР), як це видно з однієї з його статей [3].

На честь М. Дюкова описано дагестанський підвид щура водяного – *Arvicola terrestris djukovi* Ognev et Formosov 1927 [22]. Його інтерес до зоологічних досліджень стверджує і низка публікацій, виявлених у результаті глибокого бібліографічного пошуку, зокрема, стосовно вовків на Харківщині [3], середнього хом'яка в Дагестані [4], про біологію дагестанського тура і полювання на нього [5]. Зникнення М. Дюкова з наукових орбіт на межі 1920–1930-х років (як і переїзд з України до Дагестану) у розквіті сил, у віці близько 35 років, можна пов'язати хіба що з політичними репресіями, які були ознакою того часу. Це підтверджує виявлена нами інформація про М. Дюкова в реєстрі репресованих Дагестану [15]: науковця засудили 1931 р. до 5 років концтаборів. Рік і місце смерті й місце поховання невідомі. Докладніші біографічні реконструкції планується представити в часописі *Theriologia Ukrainica*.

Таблиця 1

Зразки ссавців, зібрані та препаровані М. Дюковим, у колекції ННПМ	
Вид і номер зразка	Місце збору, дата
Leporiformes (Lagomorpha)	
<i>Lepus timidus</i> , 402 ш	Литва, Сувальська губ., Маріямпольський пов., с. Дембова-Буда [в журналі реєстрацій] (у картках каталогу колекції – «Литва, окол. м. Капсукас»)*, 4.01.1913
<i>Lepus europaeus</i> , 10712 ш	Дагестан, Ногайський степ, ур. Шамшей-Кишлау, 19.04.1926
<i>Lepus europaeus</i> , 10711 ш	Дагестан, Ногайський степ, окол. оз. Лопас, 20.04.1927
Muriformes (Rodentia)	
<i>Dryomys nitedula</i> , 619 ш	Україна, Харківський р-н, уроч. Помірки, 28.03.1921
<i>Allactaga major</i> , 9333 ш	Дагестан, Ногайський степ, 07.10.1926
<i>Spalax giganteus</i> , 14915, 14916 ч	Дагестан, Кизлярський р-н, Кара-Ногайський степ, 10.1927
<i>Spalax giganteus</i> , 9448 шч	Дагестан, Кизлярський окр., ст. Сасотчинская, 12.04.1927
<i>Mus musculus</i> , 1029, 1105, 1106 ш	Україна, Крим, окол. м. Сімферополь, 1–2.03.1921
<i>Mus musculus</i> , 1076 ш	Україна, Харківська обл., м. Харків, 13.10.1921
<i>Cricetulus migratorius</i> , 15780, 15781 ч	Україна, Харківська обл., Ізюмський р-н, с. Комарівка, 24.04.1923
<i>Arvicola terrestris</i> , 9897 шч	Дагестан, Агульський р-н, с. Чираг («с. Чирах»), 17.10.1924
Soriciformes (Lypotyphla)	
<i>Hemiechinus auritus</i> , 9305 шч	Дагестан, Кизлярський р-н, окол. м. Кизляр, 10.08.1927
Caniformes (Carnivora)	
<i>Mustela eversmanni</i> , 9401 шч	Україна, Харківська обл., Ізюмський р-н, с. Комарівка, 7.05.1923
<i>Mustela eversmanni</i> , 9402 шч	Україна, Херсонська обл., Чаплинський р-н, Асканія-Нова, 2.08.1923
<i>Mustela eversmanni</i> , 9399 ш	Дагестан, р-н м. Махач-Кала, с. Тарки-Ногай, 3.10.1926
<i>Mustela eversmanni</i> , 11628 ч	Дагестан, Ногайський р-н, Кара-Ногайський степ (в каталозі [20] – як «Запорізька обл., Приазовський р-н»), 10.10.1927
<i>Vormela peregusna</i> , 12370 ш	Дагестан, окол. ст. Копай, 07.1927

Примітка: * У опублікованій версії каталогу [20] цього зразка немає, проте є два інші з подібними записами про вид *Lepus europaeus*: № 13 та № 14 з даними «Литва, окол. м. Маріямполь, 1890–1920, колекція О. Браунера, череп» (с. 76). Це посилює неоднозначність даних про те, чи дійсно зразок зібраний Дюковим, проте запис на етикетці свідчить саме про це (рис. 1).

Колекційні зразки, зібрані Віктором Дребенцовим

Колекційні зразки, зібрані В. Дребенцовим, представлені в ННПМ 14 екз. 6-ти видів дрібних ссавців, серед яких – 1 екз. мустел, 3 екз. ховрахів і 10 екз. мишоподібних гризунів (табл. 2). Крайні дати знахідок – 20.05.1930 та 17.10.1932. Усі відомі зразки, крім одного,

зібрані на Херсонщині (Генічеський район), один – на Луганщині. Щодо останнього – автори припускають, що тут мала місце помилка у вторинних записах: «ст. Власівка» (див. табл. 2) є не лише на Луганщині, станція Власівка і дотепер є відомою залізничною платформою на Харківщині, на дільниці «Мерефа–Красноград».

Рис. 1. Оригінальні записи на колекційних зразках зайця білого (*Lepus timidus*) і тхора степового (*Mustela eversmanni*), зібраних В. Дюковим, що зберігаються у відділі зоології ННПМ (Київ): а – шкірка зайця та оригінальна етикетка на ній; б – етикетка до шкірки тхора № 9401 з Харківщини та череп тхора № 11628 (підпис автора олівцем) з Дагестану

Два з них описано в огляді давніх знахідок сліпачків (*Ellobius talpinus*) в Україні [13]. Зокрема, в каталозі колекції ННПМ є згадка зразків № 8871 та 8872 (старі номери 1183 та 1182), зібрані В. Дребенцовим в окол. Генічеська («агротех Комунар») 25.05.1930 та 20.05.1931. Описи цих обох зразків (дати, виміри, стать) є у зведенні «Звірі УРСР» О. Мигуліна [14]. Нами виявлено обидва – це шкірки з прив'язаними до них черепами, один із них – № 8872 представлено на фото (рис. 2). У первинному каталозі колекцій Зоологічного музею УАН (який тепер є частиною ННПМ) виявлено 45 записів про зразки ховрахів, зібраних В. Дребенцовим у Якимівському р-ні (перевизначено авторами каталогу 2005 р. як «Генічеський») Херсонщини, з крайніми датами 5.05.1931 та 27.06.1931 (старі записи № 1169–1212). Із них збереглися лише кілька зразків, записи про які наведено в табл. 2, а самі зразки представлено на фото (рис. 2, з). Отже, загалом в ННПМ збереглося тільки три із 45-ти зразки ховрахів, зібраних В. Дребенцовим.

Варто відзначити, що хист колектора і таксидерміста зберігся у В. Дребенцова на все життя. Як показала розвідка щодо подальшої долі дослідника, його не раз згадувано як досвідченого таксидерміста. Ось приклад: «Автором першої повоєнної ... експозиції відділу природи [Мурманського обласного краєзнавчого музею] був Віктор Семенович Дребенцов, ..., досвідчений таксидерміст. ... Його роботи становлять основу зоологічної та ботанічної колекцій музею»¹.

¹ Цитується за дисертацією А. Ключіної «Методологія і практика реалізації педагогічного потенціалу музею (на прикладі музеїв природничого профілю)» (2014, Санкт-Петербург). Російські дослідники пишуть його прізвище через «о», як «Дребенцов», що після переїзду на Мурман робив і сам науковець [1], проте в український період життя (до 1932 р. включно) дослідник підписувався українською однозначно як «Дребенців» (див. рис. 2).

Таблиця 2

Зразки ссавців, зібрані та препаровані В. Дребенцевим, у колекції ННПМ	
Вид і номер зразка	Місце збору, дата
Muriformes (Rodentia)	
<i>Spermophilus pygmaeus</i> , 2452*, 2453, 2454, 2455 ш	Херсонська обл., Генічеський р-н, землі колгоспу “Комуніст”, 05.05.1931 (2452), 04.06.1931 (всі інші)
<i>Mus musculus</i> , 1115 ш	Херсонська обл., Генічеський р-н, окол. м. Генічеськ, 03.06.1931
<i>Mus musculus</i> , 940 шч	Херсонська обл., Генічеський р-н, 26.05.1931
<i>Cricetulus migratorius</i> , 9878 шч	Херсонська обл., Генічеський р-н, 19.04.1931
<i>Ellobius talpinus</i> , 8871, 8872 ш	Херсонська обл., Генічеський р-н, 25.05.1930, 20.05.1930
<i>Microtus arvalis</i> , 8869 ш, 8868, 8867, 8866 шч	Херсонська обл., Генічеський р-н, 21.05.1931
<i>Microtus arvalis</i> , 4915 ш	Харківська обл. [в каталозі як «Луганська обл., Краснодонський»]**, ст. Власівка, 17.10.1932
Caniformes (Carnivora)	
<i>Mustela nivalis</i> , 9166 шч	Херсонська обл., Генічеський р-н, 22.01.1931

Примітки: *Зразок № 2452 значиться в робочому й опублікованому каталозі ННПМ [19: с. 176], проте його нами не виявлено;

** 1 екз. із «Власівки» того ж року й місяця (16.10.1932) значиться в каталозі як *Mus musculus* (№ 961), що зібраний Г. Модіним, проте не на «ст. Власівка», а у «сміт Власівка» «Кіровоградського р-ну» (що, очевидно, помилково). Маємо зазначити, що Геннадій Модін, визначний колектор, у 1932 р. був 14-річним юнаком і жив у Марій-Ел [11], тому цей запис є також помилковим

Біографічні відомості про В. Дребенцова. Аналіз доступної природничої літератури дав можливість знайти унікальний збіг. В описі історії Мурманського обласного краєзнавчого музею ([сайт музею](#), МОКМ) вдалося знайти відомості про Віктора Дребенцова, який був родом з України і працював у Харківському НДІ захисту рослин, звідки у 1932 р. переїхав до Мурманська. Цей «мурманський» Дребенців за роками, зоологічним напрямом і музейним ухилом цілком відповідає нашому колектору В. Дребенцову, на переконання авторів – ним і є. Повна реконструйована довідка (передусім на основі відомостей зі сайту музею, а також етикеткових даних і публікацій) засвідчує таке.

Дребенців Віктор Семенович народився 15.06.1914 у с. «Н[ова]. Покровка» (Новопокровка?) [Новотроїцького р-ну] Дніпропетровської обл. у сім'ї вчителя. Закінчив Кіровоградський технікум захисту рослин, після чого працював у Харківському НДІ захисту рослин. Власне, на цей період припадають його колекційні збори, згадані вище, у т. ч. зразки, зібрані 1930 р. на Херсонщині (див. рис. 2). Із 1932 р. жив на Мурмані (Порт-Владимир), де викладав у школі та працював у ПІНРО (нині – Полярний науково-дослідний інститут морського рибного господарства та океанографії імені М. М. Книповича)². Учасник радянсько-фінської війни, від якої і до кінця Другої світової війни служив у пожежній охороні Мурманська. У 1946–1947 рр. – директор МОКМ, наступні 6 років (1947–1953) працював в Управлінні полювання при Мурманському облвиконкомі, пройшовши шлях від інспектора до начальника управління. У 1953 р. повернувся до МОКМ, де був директором (1953–1957), а потім – завідувачем відділу природи (1958–1974). Був головою краєзнавчої секції Всесоюзного географічного товариства (роки не відомі); один із авторів колективних праць

2 На сайті згаданого МОКМ є вказівка, що протягом 2.06.1932–21.11.1933 керівником музею був Дребенців Семен Дем'янович; очевидно, це батько зоолога. В іншому джерелі вдалося (вебпортал «Лексикон КС» <http://lexicon.dobrohot.org>) віднайти відомості, що «Батьки Д. (батько Семен Дем'янович та мати Катерина Іванівна) відомі в Мурманську як чудові педагоги, засновники вчительської династії». З цього слідує, що у 1932 р. на Мурман переїхала вся родина, а це могло відбутися в умовах посилення репресій і процесу над СВУ, до якої, ймовірно, могли залучити батьків як просвітян (примітно, що етикетки дослідник писав українською – див. рис. 2)

«Природа Заполяр'я та її охорона» й «Атлас Мурманської області», автор огляду «Водні ссавці та птахи Мурманської області та їх роль у житті прісноводних риб» [1]. У 1974 р. видав книжку «Тваринний світ Мурманської області» [2]. Серед нагород – Орден Трудового Червоного Прапора. Після виходу на пенсію у 1974 р. проживав у Рязані. Помер 1.02.2006.

Рис. 2. Зразки, зібрані Дребенцівим, і етикетки до них: а – колекційний зразок сліпачка (*Ellobius talpinus*) з Генічеського р-ну Херсонщини («агротех Комунар»), здобутий 25.05.1930; б – етикетка ласки (*Mustela nivalis*) з того самого місцезнаходження, в – тушка й етикетки (внизу оригінальна) полівки лучної (*Microtus levis*), зібраної на ст. Власівка (внизу – фрагмент журналу реєстрації 1935 р. з тим самим записом); г – колекційні зразки ховраха малого (*Spermophilus planicola*) з Генічеського р-ну Херсонщини («агротех Комунар»), здобуті 4.06.1931

Обговорення і висновки

Ця розвідка, окрім цінних відомостей про особливості теріологічних досліджень в Україні у непростий період 1920–1930-х років, дає важливу інформацію про дослідників, які були не випадковими у царині зоології, а високофаховими, достойними зоологами, проте які зазнали репресій або перебували під таким ризиком. Врешті вони були змушені і покинути свою роботу в Україні, і змінити не тільки місце та регіон проживання, але й напрям роботи: один перейшов з мисливствознавства у систему захисту рослин, інший – зі системи захисту рослин у музеєзнавство, проте обидва лишилися на все життя колекторами та знаними таксидермістами. Проте є ще одна важлива грань цієї розвідки.

Як було показано в низці попередніх досліджень [10, 12, 13], колекції нерідко змінювали свої місцеположення та підпорядкування, чимало давніх зразків пережили низку соціальних потрясінь у країні, проте збереглися завдяки турботі науковців, які за будь-яких обставин забезпечували, як тільки могли, належні умови зберігання безцінних зразків. Такими, по суті, є і колекції Миколи Дюкова та Віктора Дребенцова, напевно, не повні, лише невеликі частини того, що було ними зібрано, проте колекції ці не тільки свідчать про турботи, але й про їхні «міграційні шляхи».

За підсумками цієї розвідки стає зрозумілим, що обидва дослідники, чії колекції виявлено в Києві в ННПМ, проте які працювали в Харкові, представляли систему захисту рослин і були пов'язані, найімовірніше, з однією і тією ж установою. Такою установою у випадку В. Дребенцова однозначно є Харківський НДІ захисту рослин (у 1930 р. як Український НДІ рослинництва). Оскільки обидва дослідники змушені були покинути роботу і країну, то їхні колекції чекала загибель. Тим більше що насувався переїзд столиці до Києва з переміщенням багатьох інститутів (1934–1936). У зазначеному «Українському НДІ захисту рослин» (Харків) у 1930–1935 рр. завідувачем одного зі секторів (назва невідома, напевно, зоологічний за задачами) працював О. Мигулін [16]. Власне, з ним автори пов'язують появу в Києві низки харківських колекцій [12], і колекції М. Дюкова та В. Дребенцова не стали винятком. Те саме можна сказати і про низку інших подібних серій, зокрема, про збережені в ННПМ великі колекційні серії Б. Вальха та В. Переверзієва, а також окремі колекційні зразки авторства В. Аверіна, Б. Виноградова, Я. Зубка, Є. Лавренка, Б. Литвинова, О. Рудинського, І. Тарнані та інших дослідників.

Автори висловлюють подяку З. Баркасі за коректуру резюме, І. Шидловському та Н. Цимбалюк за сприяння у роботі над рукописом статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Дребенцов В. С.* Водные млекопитающие и птицы Мурманской области и их роль в жизни пресноводных рыб // Рыбы Мурманской области. Мурманск, 1966. С. 135–142.
2. *Дребенцов В. С., Сурков С. С.* Животный мир Мурманской области. Мурманск: Мурманское книжное издательство, 1974. С. 1–222.
3. *Дюков Н. Н.* Волки в Харьковской губернии // Охота и Рыболовство (Харьков). 1923. № 3–4. С. 9–12.
4. *Дюков Н. Н.* Черноватый дагестанский хомяк // Дагестанский сборник. Т. 3 / Дагестанский НИИ, Дагнаркомпрос, Дагмузей и др. Махачкала, 1927. С. 169–174.
5. *Дюков Н.* Тур и охота на него // Український мисливець та рибалка. 1930. № 2–3. С. 17–19.
6. *Загороднюк І. В., Ємельянов І. Г.* Таксономія і номенклатура ссавців України // Вісн. Нац. науково-природнич. музею. 2012. Т. 10. С. 5–30.
7. *Загороднюк І. В.* Зоологічні колекції як джерело біографічної інформації: до історії досліджень Анатолія Аргіропула та Бориса Попова // Практичні питання природничої

- музеології: матер. III наук-практ. конф. (24–25 жовтня 2013 р., Київ). ННПМ НАН України, Київ, 2013. С. 15–16.
8. Загороднюк І., Ємельянов І., Червоненко О. Зоологічні колекції та музеї як осередки дослідження біорізноманіття // Зоологічні колекції та музеї. ННПМ НАН України. К., 2014. С. 6–9.
 9. Загороднюк І. Колектори теріологічних колекцій Національного науково-природничого музею НАН України 1930-х років // Внесок натуралістів-аматорів у вивчення біологічного різноманіття: матер. Міжнар. конф. / Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці П. Берегове, 2015. С. 299–305.
 10. Загороднюк І. Природничі колекції в Педагогічному музеї Києва 1902–1917 років // Вісн. Нац. науково-природнич. музею. 2016. Т. 14. С. 123–135.
 11. Загороднюк І. Геннадій Модін – дослідник Стрільцівського степу та колектор теріологічних матеріалів // *Novitates Theriologicae*. 2022. Pars 14. С. 229–231.
 12. Загороднюк І. Їжак з Люксембурга: історія одного зразка як свідомство міграцій музейних колекцій між Харковом та Києвом у 1930-х роках // Вісн. Харків. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Сер. біол. 2023. Вип. 40. С. 4–18.
 13. Коробченко М., Загороднюк І., Редінов К. Огляд поширення та морфометричні особливості сліпачка *Ellobius talpinus* (Arvicolidae) у регіоні Нижнього Подніпров'я (Україна) // *Праці Теріологічної Школи*. 2014. Т. 12. С. 89–101.
 14. Мигулін О. О. Звірі УРСР (матеріали до фауни). К.: Вид-во АН УРСР, 1938. С. 1–426.
 15. Мусаєв М. А. (сост.). Книга памяти жертв политических репрессий XX века в Дагестане. МавраєвЪ, Махачкала, 2020. С. 1–720.
 16. Підопличко І. Г. Исследователь фауны Украины А.А. Мигулин // *Вестн. зоологии*. 1968. № 6. С. 84–86.
 17. Писанець Є. М. Зоологічні колекції України: значення, сучасний стан і перспективи розвитку // *Природнича музеологія: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кам'янець-Подільський, 17–18.09.2009)*. Львів; Кам'янець-Подільський, 2009. С. 9–17.
 18. Шевченко Л. С., Золотухина С. І. Млекопитающие. Вып. 1. Мышиные (Muridae) / Зоо-музей ННПМ НАН Украины. К., 2002. С. 1–217.
 19. Шевченко Л. С., Золотухина С. І. Млекопитающие. Вып. 2: Насекомоядные, рукокрылые, зайцеобразные, грызуны / ННПМ НАНУ. К., 2005. С. 1–238. (Сер.: Каталог колекцій Зоологического музея ННПМ НАН Украины).
 20. Шевченко Л. С. Млекопитающие. Вып. 3. Хищные Carnivora. Зайцеобразные Lagomorpha (дополнение) / ННПМ НАН Украины. К., 2007. С. 1–80. (Сер.: Каталог колекцій Зоологического музея ННПМ НАН Украины).
 21. Гептнер В. Г., Формозов А. Н. Млекопитающие Дагестана // *Сб. тр. Гос. зоол. музея*. 1941. Т. 4. С. 3–74.
 22. Ognev S. I., Formosov A. N. A new form of water vole from Dagestan // *The Annals and Magazine of Natural History*. Ser. 9. 1927. Vol. 19. P. 138–141.

Стаття надійшла до редакції 05.06.23

доопрацьована 01.07.23

прийнята до друку 01.07.23

**THE COLLECTIONS OF MYKOLA DIUKOV AND VIKTOR DREBENTSOV
IN THE NATIONAL MUSEUM OF NATURAL HISTORY (KYIV)****I. Zagorodniuk, E. Ulyura**

*National Museum of Natural History, NAS of Ukraine
15, Bohdan Khmelnytsky St., Kyiv 01030, Ukraine
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X*

The history of collections that became part of the academic zoological collection prior to the Second World War and which is now being housed in the National Museum of Natural History (NMNH), NAS of Ukraine was studied. The specimens in this collection had probably been kept in zoological centres of Kharkiv before. The collected specimens and their label data are considered as an important source for an entire series of reconstructions, such as the history of species, the history of research, the biographies of researchers, and the history of collections and museums. Along with bibliographic search and mentions of finds of species and their collectors, such data are promising for the reconstruction of important pages in the history of scientific research and scientific institutions. All such approaches were used to investigate the history of research related to the names of Mykola Diukov and Viktor Drebentsov (Drebentsov) — two researchers who were not included in the list of the hundred most famous mammalogists of Ukraine (review of 2022), but turned out to be iconic persons. Their scientific careers turned out to be closely related to the Kharkiv plant protection centres, and both researchers carried out active research and collection work in the Kharkiv region and in a number of southern regions of Ukraine in the 1920s and early 1930s. The destinies of both of researchers took sharp turns during the period of Stalinist repressions in Ukraine (Union for the Freedom of Ukraine trial, Holodomor, political purges, etc.), and both left not only Kharkiv, but also Ukraine: Diukov ended up in Dagestan working in the plant protection system, whereas Drebentsov in Murmansk at the polar institute, and later in the regional museum of local history. In the new places, the researchers continued their zoological practices, collecting and organizing collections of vertebrate animals (mainly mammals and birds) and achieved a high level of recognition: Diukov became one of the key zoologists and nature popularisers in Dagestan, and so did Drebentsov in Murman. Their destinies turned out differently: M. Diukov was eventually repressed (spent five years in concentration camps) and went missing, whereas V. Drebentsov became a recipient of various state awards. The names of both researchers should be included in the registers of zoologists who formed the foundations of modern knowledge and collections. The authors associate the preservation and transfer of their collections with the activities of O. Myhulin, who in 1938 published the monograph “Mammals of the Ukrainian SSR”, which is largely based on the analysis of mammal collections.

Keywords: mammals, zoological collections, history of research, migrations of collections